

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT
OŚRODEK INFORMACJI

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04
693 - 58 - 95, 625 - 76 - 23

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24
00 - 503 W A R S Z A W A
TELEFAX 629 - 40 - 89
E-mail: sekretariat@cbos.pl

INTERNET

<http://www.cbos.pl>

BS/149/2001

WYDATKI RODZICÓW NA KSZTAŁCENIE DZIECI W WIEKU SZKOLNYM

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, LISTOPAD 2001

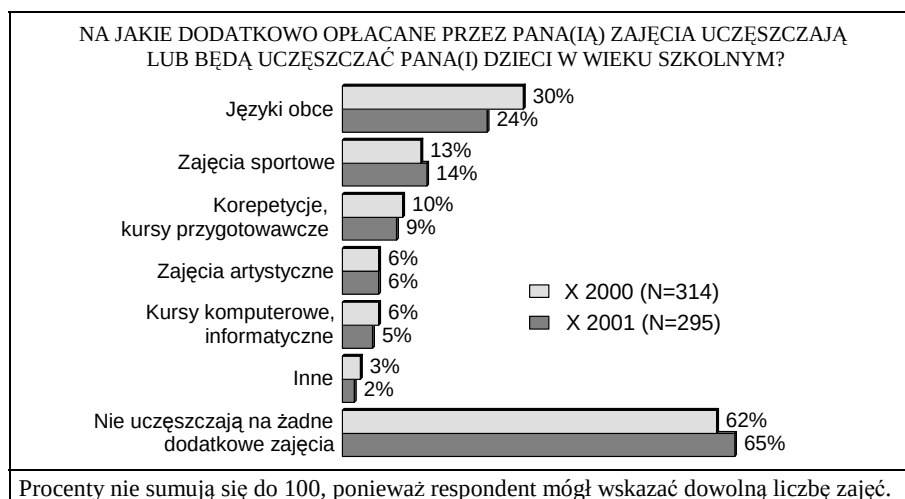
PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

WYDATKI RODZICÓW NA KSZTAŁCENIE DZIECI W WIEKU SZKOLNYM

- W tym roku na potrzeby dzieci związane z rozpoczęciem roku szkolnego rodzice przeznaczyli średnio 669 zł, tj. o 7% mniej niż przed rokiem. W przeliczeniu na jedno dziecko wydatki te wyniosły średnio 435 zł, tj. o 6% mniej niż rok temu, co przy inflacji na poziomie 4,3% świadczy o rzeczywistym spadku nakładów na ten cel.
- Na wydatki związane z rozpoczęciem roku szkolnego składają się przede wszystkim koszty podręczników (54% ogólnej kwoty) oraz ubrań szkolnych (44% ogólnej kwoty).

Ile mniej więcej wydał(a) Pan(i) w tym roku na:	Średnie wydatki rodziców na dzieci w wieku szkolnym					
	na wszystkie dzieci			w przeliczeniu na jedno dziecko		
	X 2000	X 2001	Zmiany	X 2000	X 2001	Zmiany
- rozpoczęcie roku szkolnego	723 zł	669 zł	spadek o 7%	465 zł	435 zł	spadek o 6%
- szkolne podręczniki dzieci	365 zł	372 zł	wzrost o 2%	232 zł	234 zł	wzrost o 1%
- szkolne ubranie dzieci, np. strój galowy, gimnastyczny, obuwie	313 zł	278 zł	spadek o 11%	208 zł	191 zł	spadek o 8%

- Nieco mniejszy niż rok temu (spadek z 38% do 34%) odsetek badanych mających dzieci w wieku szkolnym deklaruje, że któreś z nich uczęszcza na dodatkowe płatne zajęcia.

- Na dodatkowe zajęcia dzieci w wieku szkolnym rodzice wydają miesięcznie średnio 247 zł, tj. o 17% więcej niż przed rokiem. W przeliczeniu na jedno dziecko uczęszczające na takie zajęcia kwota ta wynosi 193 zł, tj. o 14% więcej niż rok temu, co świadczy o rzeczywistym wzroście wydatków na ten cel.

Dla wielu rodzin początek roku szkolnego oznacza konieczność poniesienia znacznych wydatków na kształcenie dzieci. Już po raz piąty pytaliśmy badanych mających dzieci w wieku szkolnym, ile wydali na zaspokojenie ich szkolnych potrzeb. Próbujemy oszacować skalę nakładów finansowych rodzin na wyposażenie dzieci w podręczniki, odpowiednie ubranie, na obowiązkowe opłaty szkolne, także opłaty za internat lub stancję, oraz na dojazdy do szkoły. Interesuje nas również udział uczniów w płatnych zajęciach dodatkowych oraz koszty, jakie w związku z tym ponoszą rodzice¹.

WYDATKI ZWIĄZANE Z ROZPOCZĘCIEM ROKU SZKOLNEGO

Skala wydatków w ostatnich pięciu latach

W celu oszacowania skali wydatków związanych z rozpoczęciem roku szkolnego zapytaliśmy respondentów mających dzieci, które uczęszczają do szkół podstawowych i ponadpodstawowych, ile pieniędzy przeznaczyli na ich szkolne potrzeby. Średnia kwota tegorocznych wydatków poniesionych na ten cel wyniosła 669 zł, czyli o 54 zł (tj. o 7%) mniej niż przed rokiem, co przy wskaźniku inflacji na poziomie 4,3%² oznacza, że rzeczywiste wydatki na ten cel zmalały od ubiegłego roku.

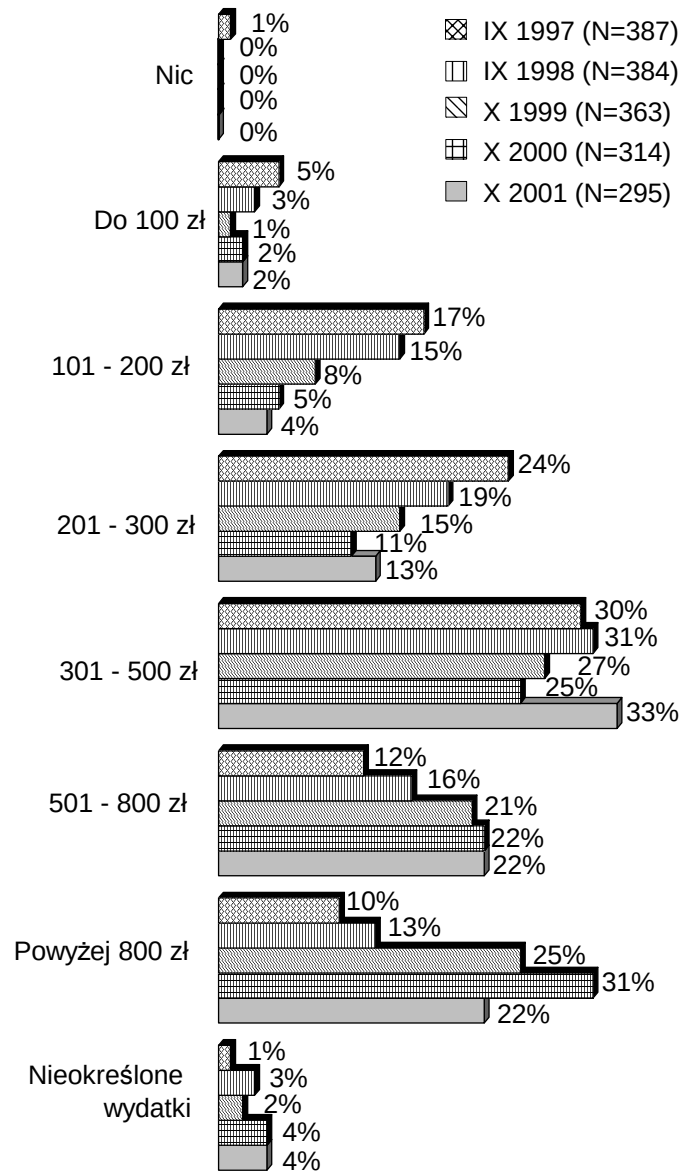
¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (125) przeprowadzono w dniach 12-15 października 2001 roku na 1020-osobowej reprezentatywnej próbie losowo-adresowej dorosłych mieszkańców Polski.

² W okresie od września 2001 do września 2000.

Odpowiedzi osób mających dzieci w wieku szkolnym

CBOS

RYS. 1. ILE MNIEJ WIĘCEJ PIENIĘDZY PRZEZNACZYŁ(A) PAN(I) W ZWIĄZKU Z ROZPOCZĘCIEM NOWEGO ROKU SZKOLNEGO NA SZKOLNE POTRZEBY SWOICH DZIECI (PODRĘCZNIKI, PRZYBORY SZKOLNE, OBOWIĄZKOWE OPŁATY SZKOLNE, NP. UBEZPIECZENIE, CZESNE, INTERNAT, STANCJA)?

Na szkolne potrzeby swoich dzieci 6% rodziców przeznaczyło nie więcej niż 200 zł, natomiast prawie połowa (46%) wydała na ten cel od 201 zł do 500 zł, a ponad dwie piąte (44%) - więcej niż 500 zł.

W porównaniu z rokiem ubiegłym w zasadzie nie zmienił się odsetek rodzin, które na szkolne potrzeby swoich dzieci wydały kwotę nieprzekraczającą 300 zł, natomiast więcej rodzin (wzrost z 25% do 33%) wydało od 301 do 500 zł, a mniejsza ich liczba (spadek z 53% do 44%) poniosła koszty w wysokości powyżej 500 zł.

Wysokość wydatków na cele szkolne zależy przede wszystkim od liczby uczniów w rodzinie. Przy jednym dziecku w wieku szkolnym koszty wyniosły średnio 493 zł, przy dwojgu dzieciach - 770 zł, przy trojgu i więcej - 1104 zł. W porównaniu z rokiem ubiegłym zmniejszyły się wydatki wszystkich rodzin - niezależnie od liczby uczniów pozostających na ich utrzymaniu.

Tabela 1

Liczba dzieci w wieku szkolnym pozostających na utrzymaniu rodziny	Średnie wydatki rodziców na wszystkie dzieci w wieku szkolnym					Zmiany 2000-2001
	IX 1997	IX 1998	X 1999	X 2000	X 2001	
Jedno	300 zł	387 zł	484 zł	522 zł	493 zł	spadek o 6%
Dwoje	521 zł	547 zł	690 zł	859 zł	770 zł	spadek o 10%
Troje i więcej	681 zł	728 zł	986 zł	1153 zł	1104 zł	spadek o 4%
Ogółem	446 zł	496 zł	653 zł	723 zł	669 zł	spadek o 7%

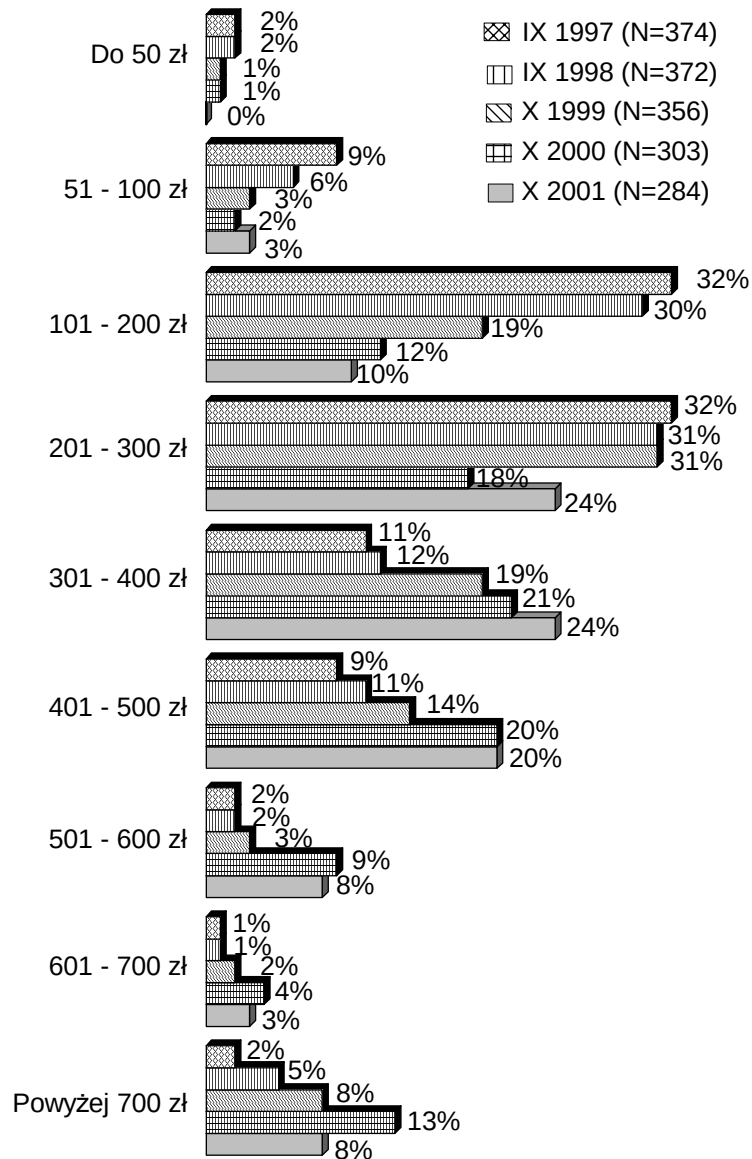
Wobec tak wyraźnego zróżnicowania wydatków w zależności od liczby uczniów pozostających na utrzymaniu rodziny nasuwa się pytanie, ile rodzice wydali przeciętnie na jedno dziecko. **W tym roku średnia kwota wydatków w przeliczeniu na jedno dziecko wyniosła 435 zł, czyli o 30 zł (tj. o 6%) mniej niż rok temu. Zważywszy na poziom inflacji, możemy mówić o spadku wydatków edukacyjnych w przeliczeniu na jedno dziecko.**

Ponad jedna ósma rodziców (13%) wydała na jednego ucznia średnio nie więcej niż 200 zł, ponad dwie trzecie (68%) - od 201 zł do 500 zł, a dla jednej piątej (19%) był to wydatek w wysokości powyżej 500 zł. W porównaniu z rokiem ubiegłym w zasadzie nie zmienił się odsetek rodzin, które wydały kwotę nieprzekraczającą 200 zł, natomiast więcej rodzin (wzrost z 59% do 68%) wydało od 201 do 500 zł, a mniejsza ich liczba (spadek z 26% do 19%) poniosła koszty wyższe niż 500 zł.

Odpowiedzi osób mających dzieci w wieku szkolnym

CBOS

RYS. 2. ŚREDNIE WYDATKI RODZINY NA JEDNO DZIECKO

Zwraca uwagę fakt, że **średnie wydatki, jakie rodzice ponieśli w przeliczeniu na jedno dziecko, również zależą od liczby uczniów w rodzinie, z tym że im ona większa, tym mniejsze kwoty przypadają na jednego ucznia.**

Tabela 2

Liczba dzieci w wieku szkolnym pozostających na utrzymaniu rodziny	Średnie wydatki rodziców w przeliczeniu na jedno dziecko w wieku szkolnym					
	IX 1997	IX 1998	X 1999	X 2000	X 2001	Zmiany 2000-2001
Jedno	300 zł	387 zł	484 zł	522 zł	493 zł	spadek o 6%
Dwoje	261 zł	273 zł	345 zł	430 zł	385 zł	spadek o 10%
Troje i więcej	208 zł	219 zł	289 zł	338 zł	327 zł	spadek o 3%
Ogółem	270 zł	322 zł	392 zł	465 zł	435 zł	spadek o 6%

Rodziny, które mają na utrzymaniu jedno dziecko w wieku szkolnym, wydały średnio 493 zł (w stosunku do ubiegłego roku spadek o 6%), rodziny z dwojgiem dzieci - 385 zł (spadek o 10%), a rodziny mające co najmniej troje dzieci - 327 zł (spadek o 3%). Tak więc szkolne wydatki w przeliczeniu na jedno dziecko w rodzinach mających na utrzymaniu jednego ucznia są o 28% wyższe niż w rodzinach z dwojgiem uczniów i o 51% wyższe niż w rodzinach, które mają troje lub więcej dzieci w wieku szkolnym.

Należy podkreślić, że w porównaniu z rokiem ubiegłym zmniejszyły się nakłady finansowe na cele szkolne we wszystkich rodzinach - niezależnie od liczby uczniów pozostających na ich utrzymaniu.

Wyszczególnienie wydatków

Na wydatki związane z rozpoczęciem roku szkolnego, jakie rodzice ponoszą w przeliczeniu na jedno dziecko, składają się przede wszystkim koszty podręczników (54% ogólnej kwoty) oraz ubrań szkolnych (44% ogólnej kwoty).

Tabela 3

Ile mniej więcej wydał(a) Pan(i) w tym roku na:	Średnie wydatki rodziców na dzieci w wieku szkolnym					
	na wszystkie dzieci			w przeliczeniu na jedno dziecko		
	X 2000	X 2001	Zmiany	X 2000	X 2001	Zmiany
- rozpoczęcie roku szkolnego	723 zł	669 zł	spadek o 7%	465 zł	435 zł	spadek o 6%
- szkolne podręczniki dzieci	365 zł	372 zł	wzrost o 2%	232 zł	234 zł	wzrost o 1%
- szkolne ubranie dzieci, np. strój galowy, gimnastyczny, obuwie	313 zł	278 zł	spadek o 11%	208 zł	191 zł	spadek o 8%

Wysokość wydatków na podręczniki i ubranie dla wszystkich dzieci w wieku szkolnym związana jest z liczbą uczniów w rodzinie - im jest ich więcej, tym większe nakłady finansowe na każdy z tych celów.

Tabela 4

Rodzaje wydatków	Średnie wydatki na wszystkie dzieci w wieku szkolnym			
	Ogółem	Liczba dzieci w wieku szkolnym na utrzymaniu rodziny		
		jedno	dwoje	troje i więcej
Rozpoczęcie roku szkolnego	669 zł	493 zł	770 zł	1104 zł
Podręczniki	372 zł	253 zł	443 zł	660 zł
Ubranie szkolne	278 zł	242 zł	277 zł	410 zł

Jednakże po obliczeniu średnich wydatków na podręczniki i ubrania, przypadających na jedno dziecko, okazuje się, że - podobnie jak w przypadku ogólnej kwoty wydanej w związku z rozpoczęciem roku szkolnego - im większa jest w rodzinie liczba uczniów, tym mniejsze kwoty przeznaczają rodzice na zaspokojenie każdej z tych potrzeb.

W rodzinach, które mają na utrzymaniu jedno dziecko w wieku szkolnym, nakłady finansowe przeznaczone na podręczniki są o 14% wyższe niż w rodzinach z dwojgiem dzieci i o 33% wyższe niż w rodzinach mających co najmniej troje dzieci. Różnice te są znacznie większe w przypadku wydatków na ubrania - rodzice mający jedno dziecko w wieku szkolnym wydają na ten cel kwotę o 75% wyższą niż ci, którzy mają dwoje dzieci i o 107% wyższą niż rodziny wielodzietne.

Tabela 5

Rodzaje wydatków	Średnie wydatki w przeliczeniu na jedno dziecko w wieku szkolnym			
	Ogółem	Liczba dzieci w wieku szkolnym na utrzymaniu rodziny		
		jedno	dwoje	troje i więcej
Rozpoczęcie roku szkolnego	435 zł	493 zł	385 zł	327 zł
Podręczniki	234 zł	253 zł	222 zł	190 zł
Ubranie szkolne	191 zł	242 zł	138 zł	117 zł

Wysokość kwot przeznaczanych na podręczniki wyraźnie zależy również od społecznego i materialnego położenia rodziny. W przeliczeniu na jedno dziecko najczęściej wydają rodzice z wyższym wykształceniem, osiągający najwyższe dochody na osobę w rodzinie, natomiast im niższe jest wykształcenie rodziców i gorsza sytuacja finansowa rodziny, tym na ogół niższe kwoty przeznacza się na ten cel³. Dla przykładu - rodzice z wyższym wykształceniem wydają na podręczniki w przeliczeniu na jedno dziecko średnio 312 zł, czyli około 50% więcej niż rodzice z wykształceniem podstawowym (210 zł) lub zasadniczym zawodowym (208 zł). Różnice te można tłumaczyć zarówno większymi możliwościami finansowymi rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, jak i ich większymi aspiracjami edukacyjnymi. Nie bez znaczenia jest także fakt, że badani o niskim statusie mają na ogół liczniejsze potomstwo, a zatem w tych rodzinach uczniowie mogą częściej korzystać ze starych podręczników rodzeństwa, co naturalnie zmniejsza wydatki rodziny na ten cel.

Wysokość wydatków szkolnych na jedno dziecko wiąże się także z typem szkoły, do jakiej ono uczęszcza, a pośrednio także z jego wiekiem. Na rozpoczęcie roku szkolnego przez statystycznego ucznia rodzice wydają tym więcej, im dziecko jest starsze: najmniejsze koszty ponoszą rodzice uczniów szkół podstawowych, więcej wydają rodzice gimnazjalistów, najczęściej zaś - uczniów szkół średnich. Jeśli jednak bliżej przyjrzymy się wydatkom na poszczególne (uwzględnione w badaniu) cele, okazuje się, że w tym roku zarówno na podręczniki, jak i ubrania najczęściej wydali rodzice gimnazjalistów.

Tabela 6

Rodzaje wydatków	Średnie wydatki w przeliczeniu na jedno dziecko w wieku szkolnym			
	Ogółem	Typ szkoły dziecka*		
		szkoła podstawowa	gimnazjum	szkoła średnia
Rozpoczęcie roku szkolnego	435 zł	396 zł	402 zł	451 zł
Podręczniki	232 zł	206 zł	257 zł	237 zł
Ubranie szkolne	208 zł	161 zł	196 zł	188 zł
* W tabeli pominięto wydatki na uczniów szkół zawodowych z powodu zbyt małej liczby rodziców (28 osób) mających dzieci w tego typu szkołach.				

³ Nie można wypowiadać się o zróżnicowaniach w poszczególnych grupach społeczno-zawodowych z powodu zbyt małych liczebności niektórych z nich.

Do jednorazowych wydatków bezpośrednio związanych z rozpoczęciem roku szkolnego, które ponoszą w zasadzie wszystkie rodziny uczniów, dochodzą comiesięczne wydatki dodatkowe, obciążające tylko część z nich. Są to przede wszystkim koszty dojazdów do szkoły, które obecnie ponosi prawie połowa rodzin mających dzieci w wieku szkolnym (47%). Miesięcznie wydają one na ten cel średnio 61 zł, czyli o 7% więcej niż przed rokiem.

Tabela 7

Czy Pana(i) dzieci dojeżdżają do szkoły?	Wskazania osób mających dzieci w wieku szkolnym	
	X 2000 (N=314)	X 2001 (N=295)
	w procentach	
Tak	44	47
Nie	56	53

Średnie miesięczne wydatki rodziców na dojazdy dzieci do szkoły wyniosły:		Zmiany
X 2000 (N=132)	X 2001 (N=132)	
57 zł	61 zł	wzrost o 7%

O tym, że dojazdy dzieci do szkoły wyraźnie odbijają się na budżecie rodziny, świadczą dane wskazujące na to, że w tych rodzinach średnie ogólne wydatki związane z rozpoczęciem roku szkolnego w przeliczeniu na jedno dziecko są większe (458 zł) niż w rodzinach, w których uczniowie nie muszą dojeżdżać (415 zł). Wydatki na ten cel zależą przede wszystkim od miejsca zamieszkania: do szkół najczęściej dojeżdżają uczniowie ze wsi (62%), najrzadziej zaś - z małych i średnich miast (31%). Jednak im większe miasto, tym częściej dzieci muszą korzystać z komunikacji miejskiej (w miastach liczących od 101 do 500 tys. ludności 44% rodzin mających dzieci w wieku szkolnym ponosi koszty ich dojazdu do szkoły, a w wielkich aglomeracjach - 57%).

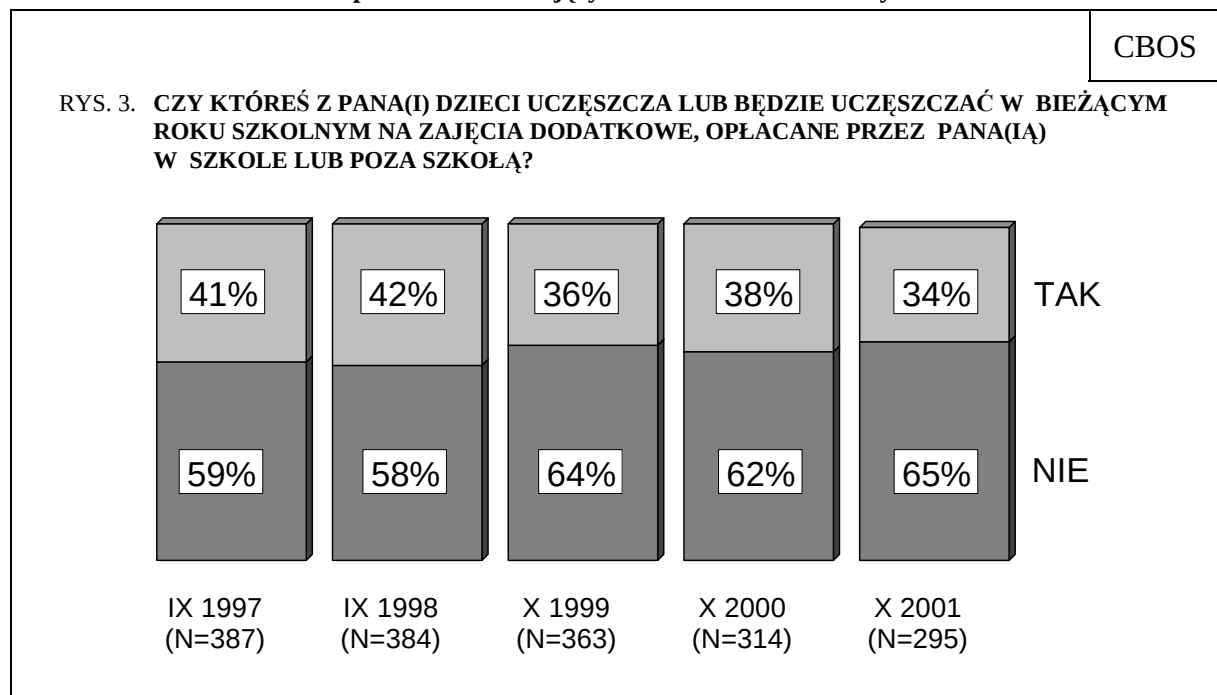
Znikoma liczba badanych mających dzieci w wieku szkolnym (3%, tj. 9 osób) deklaruje, że mieszkają one w internacie lub na stacji. Ze względu na małą ich liczbę nie można rzetelnie oszacować kosztów, jakie ogół rodzin kształcących swoje dzieci poza miejscem zamieszkania ponosi na ich utrzymanie.

DODATKOWE PŁATNE ZAJĘCIA DZIECI

Skala wydatków w ostatnich pięciu latach

Przedstawione wyżej dane ukazują w przybliżeniu skalę ponoszonych przez rodziców kosztów edukacji dzieci. Ważnym składnikiem tych kosztów są także comiesięczne opłaty za dodatkowe zajęcia, na jakie dzieci uczęszczają w szkole lub poza nią.

Odpowiedzi osób mających dzieci w wieku szkolnym

Obecnie jedna trzecia badanych mających dzieci w wieku szkolnym, a więc nieco mniej niż rok temu (spadek z 38% do 34%) deklaruje, że któreś z nich już uczęszcza lub zamierza uczęszczać na dodatkowe płatne zajęcia. Rodzice najczęściej dodatkowo opłacają naukę języków obcych, rzadziej - zajęcia sportowe, korepetycje i kursy przygotowawcze, najrzadziej - zajęcia artystyczne i kursy komputerowe.

Tabela 8

Na jakie dodatkowo opłacane przez Pana(ia) zajęcia uczęszczają lub będą uczęszczać Pana(i) dzieci w wieku szkolnym?*	Odpowiedzi respondentów mających dzieci w wieku szkolnym					Odpowiedzi respondentów deklarujących, że któreś z ich dzieci w wieku szkolnym uczęszcza lub będzie uczęszczać na dodatkowe płatne zajęcia				
	IX 1997 (N=387)	IX 1998 (N=384)	X 1999 (N=363)	X 2000 (N=314)	X 2001 (N=295)	IX 1997 (N=158)	IX 1998 (N=162)	X 1999 (N=130)	X 2000 (N=120)	X 2001 (N=101)
	w procentach									
Nauka języków obcych	28	30	26	30	24	67	72	71	79	69
Zajęcia sportowe, np. pływanie, piłka, tenis, walki wschodnie, rytmika, klub szachowy, SKS, MKS, jazda konna	8	13	11	13	14	20	32	30	34	39
Korepetycje, kursy przygotowawcze	9	9	8	10	9	21	21	21	26	25
Zajęcia artystyczne, np. muzyka, gra na różnych instrumentach, śpiew, taniec, teatr, plastyka itp.	6	7	6	6	6	16	16	18	17	18
Kursy komputerowe, informatyczne	3	5	4	6	5	6	12	12	16	13
Inne	1	2	1	3	2	3	5	2	7	5
Nie uczęszczają na żadne dodatkowe zajęcia	59	58	64	62	65					
W roku 1997 ankietowani odpowiadając na pytanie otwarte spontanicznie wymieniali dodatkowe zajęcia dzieci, a ich odpowiedzi pogrupowano w 6 kategorii. W latach 1998-2001 zadawano ankietowanym pytanie zamknięte - zaproponowano do wyboru te same kategorie, które utworzono wcześniej. Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondent mógł wymienić (w roku 1997) lub wskazać (w latach 1998, 1999, 2000 i 2001) dowolną liczbę zajęć.										

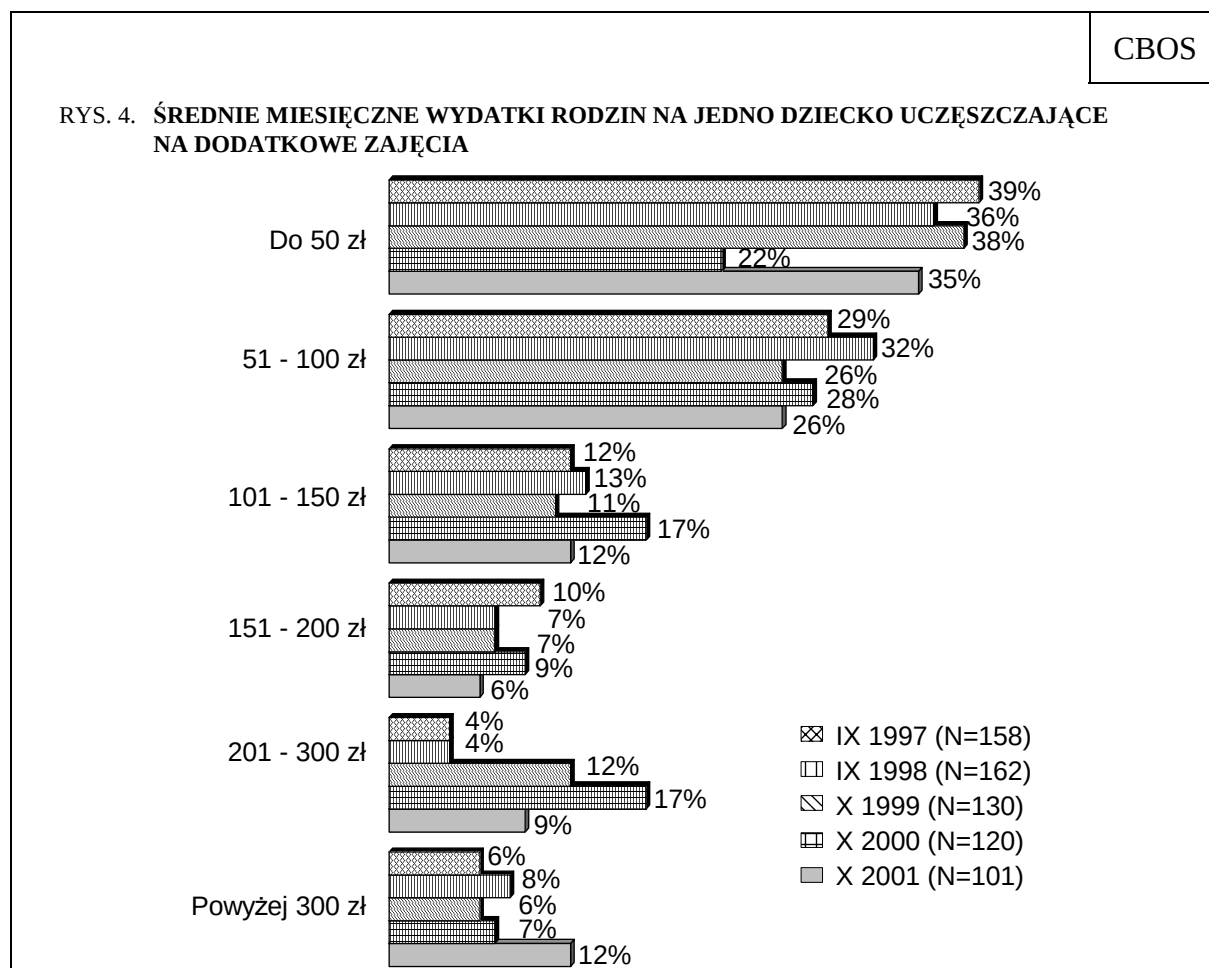
Jeżeli za podstawę procentowania przyjmiemy ogół badanych mających dzieci w wieku szkolnym, okazuje się, że większość (65%) nie finansuje żadnemu ze swoich dzieci płatnych zajęć dodatkowych. Wśród pozostałych jedna czwarta (24%) zapewnia dziecku dodatkowo opłacane kursy języków obcych, jedna siódma (14%) - udział w zajęciach sportowych. Co jedenasty rodzic (9%) opłaca korepetycje i kursy przygotowawcze, a mniejsze grupy - zajęcia artystyczne (6%) oraz kursy komputerowe (5%). Zwraca uwagę fakt, że ten rok przyniósł spadek liczby rodzin zapewniających dzieciom dodatkowe lekcje języków obcych.

Średnie miesięczne wydatki rodziców na dodatkowe zajęcia wszystkich uczęszczających na nie dzieci wynoszą w tym roku 247 zł. Jest to kwota o 35 zł (tj. o 17%) wyższa niż przed rokiem. W przeliczeniu na jedno dziecko korzystające z płatnych zajęć suma ta wynosi obecnie 193 zł, czyli jest o 23 zł (tj. o 14%) większa niż w roku 2000. Zmiany te - przy wskaźniku inflacji na poziomie 4,3% - świadczą o rzeczywistym wzroście od ubiegłego roku wydatków rodzin na ten cel.

Tabela 9

Średnie miesięczne wydatki na dodatkowe zajęcia dzieci w wieku szkolnym	IX 1997 (N=158)	IX 1998 (N=162)	X 1999 (N=130)	X 2000 (N=120)	X 2001 (N=101)	Zmiany 2000 - 2001
Na wszystkie dzieci w wieku szkolnym korzystające z zajęć	147 zł	265 zł	194 zł	212 zł	247 zł	wzrost o 17%
W przeliczeniu na jedno dziecko korzystające z zajęć	123 zł	223 zł	143 zł	170 zł	193 zł	wzrost o 14%

W ostatnich pięciu latach największe wydatki na zajęcia dodatkowe w przeliczeniu na jedno dziecko ponieśli rodzice w roku szkolnym 1998/1999. W następnym roku 1999/2000, który zapoczątkował wprowadzanie reformy edukacji do szkół, znacznie zmalały nakłady na ten cel (spadek o 36% średnich miesięcznych wydatków na zajęcia dodatkowe w przeliczeniu na jedno dziecko korzystające z nich). W kolejnych latach odnotowujemy natomiast stopniowy wzrost tego rodzaju wydatków, jednak nadal są one mniejsze niż w roku szkolnym 1998/1999.

Obecnie większość rodziców finansujących dzieciom w wieku szkolnym dodatkowe zajęcia (61%) przeznacza na jedno dziecko średnio nie więcej niż 100 zł miesięcznie, ponad jedna czwarta (27%) - od 101 zł do 300 zł, a najmniejsza grupa (12%) - powyżej 300 zł.

W porównaniu z rokiem ubiegłym nie zmienił się odsetek rodzin, które w przeliczeniu na jedno dziecko wydały od 51 do 100 zł, natomiast wyraźnie zmalała (z 43% do 27%) liczba wydających kwoty w granicach od 101 zł do 300 zł. Interesujące, że obecnie więcej rodziców niż przed rokiem (wzrost z 22% do 35%) przeznaczyło na ten cel kwoty nieprzekraczające 50 zł, ale zwiększył się także (z 7% do 12%) odsetek tych, którzy wydali ponad 300 zł. Można sądzić, że wiąże się to z rosnącym rozwarstwieniem społeczeństwa.

Szanse uczniów na korzystanie z płatnych zajęć

Od pięciu lat obserwujemy, że szanse dzieci w wieku szkolnym na uczestnictwo w płatnych zajęciach edukacyjnych są bardzo zróżnicowane - silnie wiążą się ze społecznym i materialnym statusem rodziny, zależą przede wszystkim od poziomu wykształcenia, kwalifikacji zawodowych i dochodów rodziców, a także warunków materialnych gospodarstw domowych. Im wyższy status społeczno-ekonomiczny rodziny, tym częściej uczniowie wywodzący się z tych rodzin mają możliwość uczestniczenia w tego typu zajęciach. Dla przykładu - obecnie możliwość korzystania z płatnych form edukacji stwarza swoim dzieciom jedynie 7% badanych z wykształceniem podstawowym, prawie jedna czwarta z zasadniczym zawodowym (23%), niemal połowa ze średnim (48%) i prawie trzy czwarte rodziców legitymujących się wyższym wykształceniem (72%). Duże zróżnicowania odnotowujemy też między rodzinami o najwyższych i najniższych dochodach na osobę w rodzinie⁴. Płatne zajęcia znacznie rzadziej finansują swoim dzieciom badani ze środowisk wiejskich (24%) lub małomiasteczkowych (15%) niż mieszkańcy większych miast (45% do 55%).

Szanse na płatną edukację zależą także od struktury rodziny - im więcej jest dzieci w wieku szkolnym, tym rzadziej wszystkie mogą korzystać z tego typu dodatkowych zajęć

⁴ Zob. przypis 3.

edukacyjnych. Zajęcia takie opłaca jedna trzecia rodzin mających jedno dziecko w wieku szkolnym (32%). Wśród rodzin mających dwoje dzieci jedna szósta (17%) zapewnia im takie zajęcia, natomiast niespełna jedna czwarta (23%) - tylko jednemu dziecku. W grupie rodzin mających co najmniej troje dzieci zaledwie 4% finansuje zajęcia wszystkim, 13% zapewnia je dwojgu dzieciom, a 12% - tylko jednemu.

Tabela 10

Liczba dzieci w wieku szkolnym na utrzymaniu rodziny	Odsetek rodziców deklarujących, że któreś z ich dzieci w wieku szkolnym uczęszcza lub będzie uczęszczać na dodatkowe płatne zajęcia			
	Ogółem	Liczba uczniów w rodzinie uczęszczających na dodatkowe zajęcia		
		jedno	dwoje	troje i więcej
Jedno	32	32	0	0
Dwoje	40	23	17	0
Troje i więcej	29	12	13	4

Zróznicowanie szans w zależności od struktury rodziny widoczne jest także na przykładzie kwot przeznaczanych na ten cel w przeliczeniu na jedno dziecko uczęszczające na dodatkowe zajęcia. Badani mający jedno dziecko w wieku szkolnym wydają na ten cel miesięcznie średnio 291 zł, czyli ponad trzy razy więcej niż ci, którzy mają dwoje lub więcej dzieci (92 zł).

Tabela 11

Średnie miesięczne wydatki na zajęcia dodatkowe dzieci w wieku szkolnym	Ogółem	Liczba dzieci w wieku szkolnym pozostających na utrzymaniu rodziny	
		jedno	dwoje i więcej
Na wszystkie dzieci w wieku szkolnym korzystające z zajęć	247 zł	291 zł	202 zł
W przeliczeniu na jedno dziecko korzystające z zajęć	193 zł	291 zł	92 zł

Opisane zróżnicowania w dostępie uczniów do płatnych zajęć dodatkowych mogą mieć kilka przyczyn. Niewątpliwie najważniejszą rolę odgrywa tu silne zróżnicowanie kondycji materialnej polskich rodzin, która decyduje m. in. o możliwościach finansowania dodatkowej edukacji dzieci. Nie bez znaczenia jest także czynnik kulturowy, jakim są aspiracje rodziców dotyczące edukacji potomstwa. Badani mający wyższe wykształcenie

i pozycję zawodową przywiązują większą wagę nie tylko do wykształcenia dzieci, ale także do rozwoju ich osobowości, częściej mają świadomość, że uczestnictwo w zajęciach dodatkowych zwiększa szanse dzieci na sukces edukacyjny i życiowy. Natomiast zróżnicowanie szans dzieci i młodzieży z małych miast i wsi oraz dużych aglomeracji miejskich wynika nie tylko ze zróżnicowania struktury społecznej i różnic kulturowych, ale także z różnic cywilizacyjnych, o czym świadczy znacznie bogatsza oferta propozycji edukacyjnych i ogólnorozwojowych w dużych ośrodkach miejskich niż na wsi czy w małych miastach.

Pozycja społeczno-zawodowa i ekonomiczna rodziców (wykształcenie, wykonywany zawód i poziom dochodów *per capita* w rodzinie oraz warunki materialne gospodarstw domowych), a także (choć mniej systematycznie) miejsce zamieszkania wyraźnie określają szanse dzieci na korzystanie z płatnych zajęć w większości dziedzin. Wyjątek stanowią zajęcia informatyczne, które - jak wynika z naszych badań - już w ubiegłym roku stały się dla ogółu uczniów bardziej dostępne dzięki reformie edukacji⁵.

Zróżnicowanie szans szczególnie widoczne jest w przypadku **nauki języków obcych**. Pod tym względem najbardziej pokrzywdzeni są uczniowie, których rodzice osiągają najniższe dochody na osobę w rodzinie (3%), mają podstawowe wykształcenie (5%), mieszkają w małych miastach (6%). Niewiele większe szanse mają dzieci respondentów żyjących w złych warunkach materialnych (11%), z wykształceniem zasadniczym zawodowym (12%), pracowników fizyczno-umysłowych, robotników i rolników (po 13%), mieszkańców wsi (15%), bezrobotnych (16%). Szanse na prywatną naukę języków obcych wyraźnie rosną wraz z pozycją społeczno-zawodową i ekonomiczną rodziców. Dla przykładu - dodatkowe lekcje języków obcych finansuje swoim dzieciom ponad połowa badanych legitymujących się wyższym wykształceniem, należących do kadry kierowniczej i inteligencji, a także ponad dwie piąte osób najlepiej sytuowanych (43%), ponad jedna trzecia badanych z wykształceniem średnim (36%), pracowników umysłowych niższego szczebla (38%) i pracujących na własny rachunek (35%).

⁵ Zob. komunikat CBOS „Reforma edukacji - pierwsze doświadczenia, nadzieje, obawy”, marzec 2000 (oprac. B. Wciórka).

Podobne zróżnicowanie szans odnotowujemy w innych dziedzinach, które zapewniają dzieciom ogólny rozwój. Im niższa pozycja społeczno-ekonomiczna rodziców, tym na ogół mniejszy ich odsetek finansuje dzieciom **udział w zajęciach sportowych oraz artystycznych**. Dla przykładu - w naszej próbie żaden rolnik i robotnik niewykwalifikowany, żaden rodzic z wykształceniem podstawowym nie zapewnia swoim dzieciom udziału w tego typu płatnych zajęciach ogólnorozwojowych. Uprawianie sportu pod okiem instruktora opłaca natomiast swoim dzieciom ponad jedna piąta badanych z wykształceniem średnim i wyższym, mniej więcej jedna trzecia przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji oraz pracujących na własny rachunek. Również zajęcia artystyczne finansuje prawie co czwarty rodzic z wyższym wykształceniem, należący do kadry kierowniczej i inteligencji. Miejsce zamieszkania także różnicuje szanse dzieci - zdecydowanie najmniejsze możliwości rozwoju fizycznego oraz talentów artystycznych mają uczniowie z małych miast oraz ze wsi.

Szanse uczniów na doksztalcenie w formie **korepetycji i kursów przygotowawczych** również związane są ze statusem rodziny i miejscem jej zamieszkania. Tego typu pomoc zapewnia swoim dzieciom niemal jedna piąta rodziców najlepiej sytuowanych, pracowników umysłowych niższego szczebla i pracujących na własny rachunek (po 19%), nieco mniej przedstawicieli kadry kierowniczej i inteligencji (15%), mieszkańców dużych i wielkich miast (15% i 12%) oraz tylko 1% bezrobotnych, 4% osób najgorzej sytuowanych, a także porównywalny odsetek respondentów z wykształceniem podstawowym i zasadniczym zawodowym (po 5%), mieszkańców małych miast (3%) i wsi (7%). Barrierami uczestnictwa uczniów w płatnym doksztalceniu są więc czynniki zarówno finansowe, jak i kulturowe oraz cywilizacyjne (aspiracje rodziców, oferta tego typu zajęć w miejscu zamieszkania).

Skala wydatków, jakie ponoszą rodzice na edukację dzieci w wieku szkolnym, świadczy o znacznym obciążeniu polskich rodzin kosztami kształcenia potomstwa. Wprawdzie w stosunku do ubiegłego roku odnotowaliśmy spadek przypadających na jedno dziecko średnich wydatków, jakie rodziny poniosły w związku z rozpoczęciem nowego roku

szkolnego, jednak wyraźnie wzrosły średnie nakłady rodzin na dodatkowe płatne zajęcia dzieci.

Wysokość kwot przeznaczanych na szkolne potrzeby dzieci zależy od położenia społecznego i materialnego rodziny, wielkości miejsca zamieszkania, liczby uczniów w rodzinie oraz typu szkoły, do jakiej oni uczęszczają. Czynniki te wyraźnie różnicują także szanse dzieci i młodzieży na uczestnictwo w dodatkowych płatnych zajęciach z zakresu języków obcych, sportu, dziedzin artystycznych oraz dokształcania w formie korepetycji i kursów przygotowawczych.

Opracowała
Bogna WCIÓRKA

A N E K S

Tabela 1. Średnie wydatki rodziców na podręczniki
w przeliczeniu na jedno dziecko w wieku
szkolnym

	Średnia	Liczba osób
Ogółem	233.75	281
Płeć		
Mężczyźni	250.16	128
Kobiety	220.01	153
Wiek		
25-34	191.18	59
35-44	232.05	127
45-54	252.13	86
55-64	360.63	9
Miejsce zamieszkania		
Wies	225.93	105
Miasto do 20 tys.	198.78	43
20-100 tys.	208.74	60
101-500 tys.	288.11	45
501 tys.i więcej mieszk.	282.45	28
Wykształcenie		
Podstawowe	209.57	41
Zasadnicze zawodowe	207.96	115
Średnie	248.76	90
Wyzsze	311.90	34
Grupa społ.-zaw. pracujący		
Kadra kier.,inteligencja	296.85	31
Prac.umysł.hiż.szczębla	273.07	25
Pracownicy fiz.- umysł.	250.02	21
Robotnicy wykwalifikowani	238.49	41
Robotnicy niewykwalifik.	150.45	17
Rolnicy	227.89	25
Pracujący na własny rach.	218.33	26
Bierni zawodowo		
Rencisci	234.21	18
Emeryci	300.00	2
Uczniowie i studenci	300.00	1
Bezrobotni	218.93	49
Gospodynie domowe i inni	198.80	26
Pracuje w:		
inst. państw., publicznej	283.10	50
społce właścicieli		
prywatnych i państwa	224.55	31
sekt. pryw. poza rolnict.	226.29	80
prywatnym gosp. rolnym	227.89	25
Dochody na jedną osobę		
Do 275 zł	219.48	59
276-399	234.01	33
400-549	234.79	63
550-799	242.09	29
Powżej 799 zł	270.00	41
Ocena własnych war. mater.		
Złe	229.39	104
Średnie	223.67	120
Dobre	261.04	55
Udział w prakt. religijnych		
Kilka razy w tygodniu	212.92	9
Raz w tygodniu	232.15	160
1-2 razy w miesiącu	219.28	49
Kilka razy w roku	257.76	51
W ogóle nie uczestniczy	226.98	10
Poglądy polityczne		
Lewica	239.54	95
Centrum	247.20	84
Prawica	240.58	56
Trudno powiedzieć	189.58	47

Tabela 2. Czy Pana(i) dzieci dojeżdżają do szkoły?

(%)

	Tak	Nie	Liczba osób
Ogółem	47	53	295
Płeć			
Mężczyźni	47	53	140
Kobiety	47	53	154
Wiek			
25-34	16	84	59
35-44	53	47	131
45-54	58	42	94
55-64	51	49	11
Miejsce zamieszkania			
Wieś	62	38	108
Miasto do 20 tys.	30	70	49
20-100 tys.	31	68	61
101-500 tys.	44	56	48
501 tys. i więcej mieszk.	57	43	29
Wykształcenie			
Podstawowe	51	49	44
Zasadnicze zawodowe	39	61	121
Średnie	50	50	95
Wysze	63	37	35
Grupa społ.-zaw. pracujący			
Kadra kier., inteligencja	51	49	31
Prac. umysł. niż. szczebla	55	45	28
Pracownicy fiz.- umysł.	44	56	23
Robotnicy wykwalifikowani	32	68	42
Robotnicy niewykwalifik.	50	50	19
Rolnicy	65	35	28
Pracujący na własny rach.	56	44	27
Bierni zawodowo			
Renciści	40	57	18
Emeryci	0	100	2
Uczniowie i studenci	0	100	1
Bezrobotni	42	58	50
Gospodynie domowe i inni	24	76	26
Pracuje w:			
inst. państw., publicznej	59	41	55
społec. właścicieli			
prywatnych i państwa	40	60	32
sekt. pryw. poza rolnict.	47	53	83
prywatnym gosp. rolnym	65	35	28
Dochody na jedną osobę			
Do 275 zł	39	60	61
276-399	53	47	34
400-549	41	59	65
550-799	40	60	33
Powżej 799 zł	56	44	42
Ocena własnych war. mater.			
Złe	49	51	110
Średnie	41	59	128
Dobre	57	43	55
Udział w prakt. religijnych			
Kilka razy w tygodniu	74	26	10
Raz w tygodniu	43	57	166
1-2 razy w miesiącu	50	50	50
Kilka razy w roku	50	50	57
W ogóle nie uczestniczy	51	43	11
Poglądy polityczne			
Lewica	44	56	101
Centrum	46	54	87
Prawica	49	51	58
Trudno powiedzieć	52	46	48

Tabela 3. Na jakie dodatkowo opłacane przez Pana(ia) zajęcia uczęszczają lub będą uczęszczać Pana(i) dzieci w wieku szkolnym? 1 - Nauka języków obcych; 2 - Korepetycje, kursy przygotowawcze; 3 - Zajęcia sportowe, np. pływanie, piłka, tenis, walki wschodnie, rytmika, klub szachowy, SKS, MKS, jazda konna itp.; 4 - Zajęcia artystyczne, np. muzyka, gra na różnych instrumentach, śpiew, taniec, teatr, plastyka itp.; 5 - Kursy komputerowe, informatyczne; 6 - Inne; 7 - Nie uczęszczają na żadne dodatkowe zajęcia

	(%)							Liczba osób
	1	2	3	4	5	6	7	
Ogółem	24	9	14	6	5	2	65	295
Płeć								
Mężczyźni	24	8	12	6	7	2	68	140
Kobiety	23	10	15	6	2	2	63	154
Wiek								
25-34	9	0	15	4	5	0	81	59
35-44	31	10	17	6	4	1	59	131
45-54	24	13	10	8	5	4	62	94
55-64	19	0	0	0	12	0	81	11
Miejsce zamieszkania								
Wies	15	7	8	5	2	3	76	108
Miasto do 20 tys.	6	3	5	2	1	2	85	49
20-100 tys.	32	10	17	3	5	0	53	61
101-500 tys.	45	15	27	9	14	0	45	48
501 tys.i więcej mieszk.	31	12	23	18	4	0	52	29
Wykształcenie								
Podstawowe	5	5	0	0	3	0	93	44
Zasadnicze zawodowe	1	5	8	3	4	1	77	121
Średnie	36	11	25	7	4	3	52	95
Wyższe	54	19	21	24	10	3	28	35
Grupa społ.-zaw. pracujący								
Kadra kier. inteligencja	53	15	31	23	7	3	31	31
Prac.umysł.fiz.szczegół.	38	19	19	10	0	0	48	28
Pracownicy fiz. - umysł.	13	6	4	6	0	0	77	23
Robotnicy wykwalifikowani	19	2	10	0	3	0	71	42
Robotnicy niewykwalifik.	7	19	0	0	7	0	81	19
Rolnicy	13	5	0	0	0	4	78	28
Pracujący na własny rach.	35	19	33	12	9	0	51	27
Bierni zawodowo								
Renciści	10	9	0	0	5	0	86	18
Emeryci	0	0	0	0	0	0	100	2
Uczniowie i studenci	100	0	100	100	0	0	0	1
Bezrobotni	16	1	11	0	4	5	73	50
Gospodynie domowe i inni	26	6	23	9	14	0	66	26
Pracuje w:								
inst. państw., publicznej	47	18	25	9	4	2	40	55
społecz. właścicieli								
prywatnych i państwa	20	8	6	2	4	0	71	32
sekt. pryw. poza rolnict.	20	10	15	11	4	0	66	83
prywatnym gosp. rolnym	13	5	0	0	0	4	78	28
Dochody na jedną osobę								
Do 275 zł	3	4	1	0	2	2	92	61
276-399	26	7	13	4	0	4	56	34
400-549	27	8	14	5	3	0	64	65
550-799	28	9	13	8	13	4	52	33
Powyżej 799 zł	43	19	29	14	7	2	40	42
Ocena własnych war. mater.								
Złe	11	8	6	3	2	2	79	110
Średnie	28	7	17	6	6	1	58	128
Dobre	39	16	22	13	6	2	54	55
Udział w prakt. religijnych								
Kilka razy w tygodniu	41	0	16	22	0	0	46	10
Raz w tygodniu	20	10	12	6	5	1	67	166
1-2 razy w miesiącu	24	7	13	8	5	0	69	50
Kilka razy w roku	32	9	16	1	6	4	59	57
W ogóle nie uczestniczy	17	0	27	0	0	0	68	11
Poglądy polityczne								
Lewica	23	9	15	4	3	2	65	101
Centrum	27	9	18	4	3	0	63	87
Prawica	32	12	12	14	3	4	58	58
Trudno powiedzieć	9	4	8	4	1	0	78	48